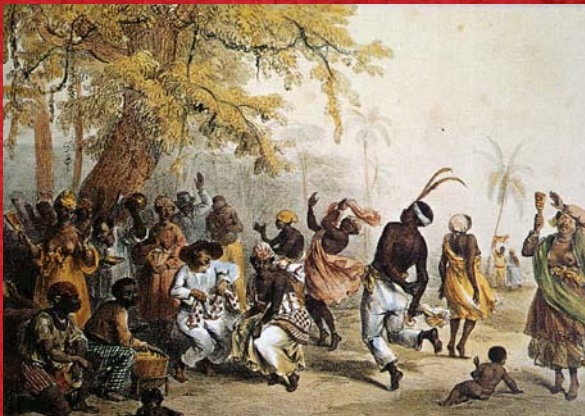

Geschiedenis in de klas

Slaven en marrons aan het woord

NB Dit is een zichtexemplaar. Het toont u de titelpagina, inhoudsopgave, voorwoord en enkele representatieve pagina's.

Suriname-reeks

1

Inhoud

Mondelinge overlevering

1 Spreekwoorden en gezegden	4
2 Slavenliederen	8
3 Saramaccaanse geschiedvertellers	13
- Twee gevallen van ontsnapping na mishandeling	
- Bosnegerclans bakenen hun territorium af	
- Fragment van een veldslag tussen bosnegers en blanken	
- Matoewariërs	
- Aanvallen door blanken	
- Vredesonderhandelingen tussen Saramaccaners en blanken	
- De rol van Kwasimukámba bij de contacten tussen bosnegers en blanken	
- De vrede van 1762	

Geschreven bronnen

4 Sporen van slaven en marrons in overheidsarchieven	18
- Marrons en de plantage <i>L'Esperance</i>	
- Het marrondorp Mopegron en de plantage <i>Bockensteyn</i>	
- Marrons en de plantage <i>Jukemombo</i>	
- Veldtochten uit 1768 onder leiding van Jacot	
- Ondervraging van twee slavinnen	
- Marrons op verkenning langs plantages (1774)	
- Het verhoor van Jonas van 's <i>Haagenbosch</i>	
- Overvallen op plantages	
- Over verdragen tussen blanken en marrons en het naleven ervan	
- Boni's, Aucaners en Indianen	
5 Slaven kapen een schip en vluchten naar Berbice	31
- Het verhoor van de schipper van de schoener Clyde	
- De gouverneur over de motieven van de marrons	
6 Johannes King: een bosnegerzending over bosnegers	33
- Over hoe vrede tussen Matoewari en Djoeka tot stand kwam	
- Over bijgeloof onder de bosnegers	
- Over de betrekkingen tussen vrouwen en mannen	
- Over begrafenissen bij Matoewari en Djoeka	
- Over het ontstaan van bosnegervolken, over oorlog en vrede met de blanken	
Verklarende woordenlijst	38

Vormgeving

Hannie van den Berg Grafische Vormgeving en DTP

Samenstelling

Dit boekje is een door Leo Dalhuisen herziene, deels ingekorte, deels aangevulde en verbeterde versie van het deeltje 'Stemmen van slaven en marrons' van het project 'Bouwstenen voor intercultureel onderwijs' uit 1986 van de rijksuniversiteit Leiden. Aan de voorgaande versie van dit deeltje werkten ook mee: Loes Aling, Job Ligteringen, Elise Storck en Aad van den Wijngaart.

www.geschiedenisindeklas.com - tweede versie - februari 2011

Voorwoord

De stemmen van slaven en marrons klinken veel zwakker uit het Surinaamse verleden tot ons door dan die van bestuurders, planters, reizigers, dominees, artsen, militairen en andere blanke bewoners of bezoekers. De mondelinge cultuur van de slaven en marrons en de geringe belangstelling van blanken om deze cultuur op schrift vast te leggen, zijn de belangrijkste oorzaken van dit gemis.

Als gevolg van de schriftloze cultuur van de slaven en marrons werd hun kennis van het verleden mondeling overgedragen, meestal door speciaal opgeleide vertellers. De onderzoeker R. Price heeft het vertrouwen gekregen van enkele Saramaccaanse geschiedvertellers en hun verhaal opgeschreven.

Bovendien zijn in de loop van de tijd enkele liederen en talloze spreekwoorden en gezegden genoteerd. Voorbeelden van deze mondelinge geschiedenis en van de 'literaire' traditie vormen samen het eerste deel van dit boekje.

Het tweede deel van dit boekje is gevuld met geschreven bronnen. Slaven en marrons kwamen meer dan eens in contact met de koloniale overheid, onder meer als zij werden gearresteerd en verhoord. Zodoende zijn in overheidsarchieven indirect veel sporen te vinden van slaven en marrons uit het verleden. Hierin zijn zij niet letterlijk zelf aan het woord; wel werden hun daden beschreven. Hetzelfde geldt voor de verhoren van vier bemanningsleden van het door weggelopen slaven gekaapte schip, de schoener Clyde.

Tenslotte hebben wij een deel van de verhalen opgenomen van Johannes King, een bosneger die tot het christendom was bekeerd, zendeling werd en zijn ervaringen en verhalen aan het einde van de 19de eeuw op schrift stelde.

Met een * aangeduide woorden zijn in een verklarende woordenlijst toegelicht. In de gevallen dat een woord met een * is aangeduid en kort daarna weer voorkomt, hebben we niet opnieuw een * geplaatst.

De bronnen in dit deel zijn in wisselende mate bewerkt. Sommige zijn in eigen woorden weergegeven, andere zijn alleen in modern Nederlands vertaald, bij weer andere is de oorspronkelijke tekst volledig gevolgd. Bij de keuze om al dan niet te bewerken heeft onze doelgroep, leerlingen in het voortgezet onderwijs, voor ogen gestaan.

De inhoud van dit deel in de Suriname-reeks leent zich in het bijzonder voor onderzoek door leerlingen naar de volgende onderwerpen en vanuit de bijgevoegde vragen:

Aanpassing en verzet van slaven

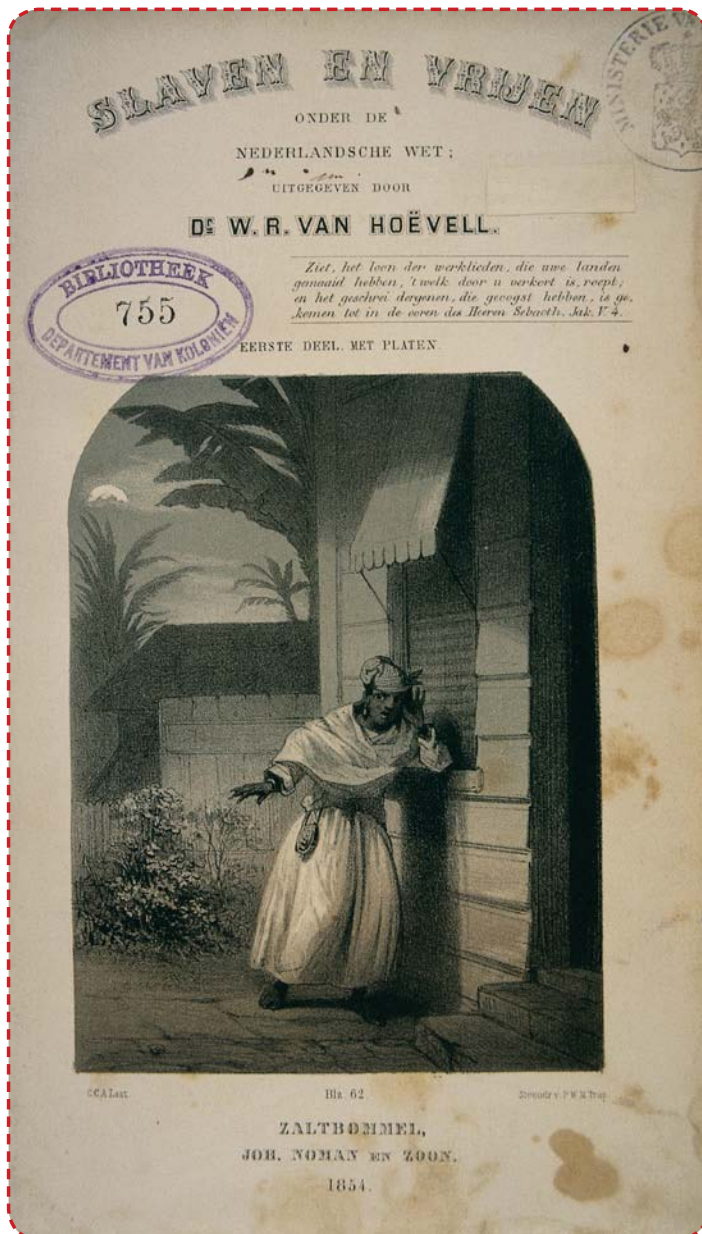
- 1 Op welke manieren reageerden de slaven op hun onderdrukking?
- 2 Welke vormen van verzet pleegden de slaven?
- 3 In hoeverre verschilde het verzet per categorie slaven in vorm en intensiteit?
- 4 Waarom kwamen zij in verzet?
- 5 In hoeverre dachten de slaven hetzelfde of anders over hun meesters?
- 6 In hoeverre zagen de slaven de slavernij als normaal?

De bosnegers (marrons) en hun betrekkingen met de overige bewoners van Suriname

- 7 Op welke wijze zijn de eerste bosnegersamenlevingen ontstaan?
- 8 Veel slaven die wegliepen van hun plantage, vestigden zich eerst alleen of in kleine groepen in de buurt van de plantage. Welke voorbeelden kun je daarvan vinden?
- 9 Op welke wijze organiseerden zij het bestuur van hun gemeenschappen?
- 10 Wat waren hun middelen van bestaan?
- 11 Op welke wijze kwamen zij aan goederen die zij niet zelf produceerden?
- 12 Welke betrekkingen onderhielden de marrons met de Indianen?
- 13 Welke betrekkingen onderhielden de verschillende volken onder de marrons met elkaar?
- 14 Waarom vielen de marrons plantages aan?
- 15 Op welke wijze vielen zij plantages aan?
- 16 Op welke wijze trad de koloniale overheid aanvankelijk op tegen de marrons?
- 17 Op welke wijze organiseerden de marrons hun verdediging tegen de blanken?
- 18 Wat waren de motieven voor het sluiten van verdragen van de marrons en van de blanken?

2 Slavenliederen

Op dansfeesten, zoals tijdens de doe werd gezongen en gedanst. De woorden die gezongen werden hadden altijd een bepaalde betekenis. Vanwege het opruiende karakter heeft het koloniale bestuur herhaaldelijk wetten uitgevaardigd waarin zij de zang- en dansfeesten verboden of aan banden legden. Van zo'n dansfeest zijn enkele afbeeldingen uit de tijd van de slavernij bewaard gebleven. Eén daarvan is op bladzijde 10 te zien.

Een slavenlied uit 1835

Th.A.C. Comvalius schreef in 1922 in 'Iets over het Surinaamsch lied - een bijdrage tot de kennis van de folklore van de kolonie Suriname' de volgende gebeurtenis in de slaven-tijd:

'Toen Prins Hendrik in 1835 Suriname bezocht, werd er een groot feest aan de slaven gegeven. Er werd gezongen en gedanst. De Prins, door den Gouverneur begeleid, zag met belangstelling naar dat vreemde schouwspel. Hij vatte natuurlijk den zin niet van het lied, dat hij hoorde en verkeerde in dat opzicht in het geval van de meeste Europeanen, die zulke uitvoeringen bijwonen. Bijna niemand hunner stelde toen zooveel belang in de scherts en den geest der negers, dat zij die uit hunne geïmproviseerde zangen trachtten te begrijpen. Ook gouverneur Van Heeckeren begreep waarschijnlijk niet, wat de negers zongen. Maar al had hij het begrepen, dan nog zou hij het den Prins niet hebben uitgelegd. Want weet ge wat de negers zongen? De zang was regelrecht tot hem, den begeleider van den Vorst, gericht en luidde in onophoudelijke herhaling:

'Joe sorie hem da boen,
Joe moe sorie hem da orgie toe!'

De letterlijke vertaling van deze eenvoudige woorden, maar voor de slaven, den Gouverneur en alle Surinamers vol zin en beteekenis, kan worden uitgedrukt: "Gij laat hem al het schoone zien. Gij moet hem ook den leelijken kant laten bekijken!"

'Sla bastiaan, sla'

In het hiernaast staande boek nam de schrijver W.R. van Hoëvell het volgende volkslied op. Deze ballade was onder de slaven algemeen bekend. U.Lichtveld en J.Voorhoeve publiceerden het lied opnieuw in 1958. Zij maakten de onderstaande vertaling. Volgens hen is het lied in Suriname nog steeds bekend, al kent men niet altijd de gehele tekst.

Mijnheer, mijnheer, heb medelij!
Denk aan het kind, en hoe ge mij
in vroeger tijd beminde zeer,
En hoe ik nog u min, mijnheer.

Sla bastiaan*, sla!
Voor deze vrouw is geen gena!

Toen gij als blankofcier hier kwam,
Toen wist ik nog niet van een man.
Hoe gij mij toen beminde zeer,
En hoe ik nog u min, mijnheer.

Sla bastiaan, sla!
Voor deze vrouw is geen gena!

Ik noemde u mijn schoon blankof'cier.
Gij nam mij van mijn moeder hier.
Hoe gij mij toen beminde zeer,
En hoe ik nog u min, mijnheer.

Sla bastiaan, sla!
Voor deze vrouw is geen gena!

Toen gij mij in uw armen nam
Heb ik weerstreefd met: Laat mij dan!
't Was valse liefde, 't scheelt u niet!
Waarom doet gij mij dit verdriet?

Sla bastiaan, sla!
Voor deze vrouw is geen gena!

Gena mijnheer, gena, gena!
Eens minde gij toch uw Jaba.
Ik smeeek u dan, ik smeeek u: Ach,
Mijnheer is het nog niet genoeg?

Sla bastiaan, sla!
Voor deze vrouw is geen gena!

Mijnheer, mijnheer, denk om het kind,
Dat toont hoe zuiver ik u min.
Ik smeeek u dan, ik smeeek u: Ach,
Bastiaan is het nog niet genoeg?

Sla bastiaan, sla!
Voor deze vrouw is geen gena!

Wat nu? Ik zeg je: sla!
Voor deze vrouw is geen gena!
Sla, zeg ik, sla! Geef haar nog meer!
Al valt ze er ook dood bij neer!

Sla bastiaan, sla!
Voor deze vrouw is geen gena!

Deze afbeelding uit het boek van Van Hoëvell (vorige bladzijde) staat bij een verhaal dat Van Hoëvell hoorde van een ooggetuige. De slavin Lydia, 'een jonge en schone mulatin', behoorde toe aan een vrije zwarte vrouw. Zij moest voor het huishouden van deze vrouw zorgen. Lydia ging een relatie aan met een vrije mulat. Toen haar meesters dit merkte, verbood zij de relatie. Daartoe had zij het recht volgens die tijd: slaven mochten niet trouwen. Lydia gehoorzaamde niet. De meesteres liet Lydia uiteindelijk op grond van artikel 14 van het slavenreglement geselen door een (zwarte) beul van de overheid. Voor dit 'vergrijp' mocht de beul niet verder gaan dan 25 slagen.

4 Sporen van slaven en marrons in overheidsarchieven

In dit hoofdstuk zijn niet voor publicatie bestemde documenten opgenomen, zoals verslagen van politieverhoren, van veldtochten tegen marrons e.d. Wij hebben hiervoor geput uit het werk van W. Hoogbergen en Chr. de Beet, die talrijke overheidsarchieven naplozen. Een deel van de documenten is 'vertaald' in hedendaags Nederlands, een deel van de documenten is letterlijk overgenomen. De selectie is gemaakt uit een groot aantal archiefstukken. De overvallen op plantages en marrondorpen kwamen ook in andere tijden voor.

Marrons en de plantage *L'Esperance*

Tussen de Boven-Cottica en de Marowijne lag in 1757 een marrondorp. In november van dat jaar deden marrons uit dat dorp een aanval op de plantage 'L'Esperance'. De directeur werd vermoord, de twee andere blanken op de plantage wisten samen met een deel van de slaven te vluchten. De marrons namen drie slaven en enige goederen mee. Een half jaar later vielen zij de plantage, die inmiddels opnieuw in bedrijf was genomen, opnieuw aan. Van die aanval is een verslag bewaard gebleven. Een fragment eruit volgt:
'Op zondag 30 april 1758 verschijnen vijf marrons op de

plaats, waar de slaven van *L'Esperance* hun kostgrondjes hebben. Drie marrons zijn afkomstig van deze plantage en zij waren een half jaar tevoren aanwezig bij de moord op Henschelius. Aan enkele mannen die op de akkers aan het werk zijn, stellen de marrons voor, hen te volgen naar hun dorp in het bos. Zij vertellen tevens dat er binnenkort weer een aanval op *L'Esperance* zal plaatsvinden. De aangesproken slaven geven ten antwoord dat zij van een aantal slaven vernomen hebben, dat die van plan zijn binnenkort weg te lopen. Ook zij zelf willen graag vluchten, maar zij vinden het moment niet zo geschikt. Als zij een dag of twee respijt krijgen dan kunnen zij allerlei zaken voor de vlucht regelen. De slaven beloven op maandagavond klaar te zijn en zich dan bij de marrons te voegen. Voor de marrons vertrekken, geven zij aan de slaven enige wildbotjes en schelpen in tajabladeren verpakt. Het is een obia, en de slaven moeten dit begraven voor de deur van basja Kwamina, opdat deze man geen kwaad kan doen bij de aanstaande vlucht.

De slaaf Allert, die onder de mannen was die door de marrons werden aangesproken, is niet van plan de plantage te verlaten. Hij verraadt het gebeurde aan basja Kwamina en deze op zijn beurt vertelt alles weer aan de directeur, die daarop enige getrouwe slaven bijeenroept om te overleggen, wat er moet

gebeuren. Men vat het plan op de marrons te misleiden door op maandagavond enige vrouwen naar de afgesproken plaats te sturen. Die zullen met de marrons in gesprek moeten komen en daarbij zoveel lawaai maken dat hen achtervolgende slaven en

Opperhoofd

Fortuyn van Brouwershaven

Mannen

- 1 *Troebel van Trollet* smid: maakt ijzeren weerhaken aan de pijlen, waarvoor hij bij gebrek aan een hamer een oud kapes gebruikt. Aanwezig bij de moord op Henschelius
  - 2 *Manbiari van Freher* vermoordde Henschelius
  - 3 *Kodjo van Freher* vermoordde Henschelius
  - 4 *Caesar van Godefroy (Alkmaar)* aanwezig bij overval in november 1757
  - 5 *Hercules van Roosenbeek* idem
  - 6 *Interest van L'Esperance* idem
  - 7 *Joost van Mevr. van der Werff (Destombesburg)* idem
  - 8 *Izaak van Brouwer* idem
  - 9 *Fransi van Trollet* idem
  - 10 *Jupiter van L'Esperance* in november 1757 meegenomen
  - 11 *Janteunisse van L'Esperance* in november 1757 meegenomen
  - 12 *Caesar van L'Esperance* in november 1757 meegenomen
  - 13 *Alexander van L'Esperance*
  - 14 *Amsterdam van L'Esperance*
  - 15 *Matrosi van L'Esperance*
  - 16 *Joost*
- Verder: circa 34 mannen waarvan de namen niet bekend zijn

Vrouwen

- 1 *Flora van L'Esperance* vrouw van het opperhoofd
- 2 *Boango van L'Esperance*
- 3 *Annaatje van L'Esperance* vrouw van Alexander
- 4 *Prosperina* vrouw van Amsterdam
- 5 (onbekend)

Kinderen

Lomila (een zuigeling) kind van Fortuyn en Flora

Aan de hand van getuigenissen van twee marrons Hercules, weggelopen van plantage 'Roosenbeek', en Alexander, weggelopen van 'L'Esperance', zie elders op deze bladzijde, is de samenstelling van het marrondorp door W.S.M. Hoogbergen gereconstrueerd.

militairen de ontmoetingsplaats kunnen lokaliseren, de marrons omsingelen en gevangen nemen.

Op de afgesproken avond gaan enkele vrouwen, tezamen met de slaaf Allert, hun goederen in pagara verpakt op hun hoofd meevoerend, naar het pad van de marrons. De mannen sluipen achter hen aan. Als zij in de omgeving van de afgesproken plaats komen, verdelen zij zich in groepjes van drie en omsingelen de rendez-vousplaats. De marrons zijn zeer verheugd, als zij de vrouwen zien. Zij roepen uit dat zij lang naar de gelegenheid hebben uitgekeken hen naar hun dorp te voeren.

Daarop geven de slavinnen een afgesproken teken en de posterende mannen springen te voorschijn. Zij vangen echter maar twee marrons, terwijl de anderen, naar gissing tien mannen, weten te ontsnappen. De gevangenen zijn Hercules van *Roosenbeek* en Alexander van *L'Esperance*, beiden een aantal jaren tevoren weggelopen.

De slaaf Allert kreeg als beloning voor zijn trouw aan de blanken de vrijheid. Hercules en Alexander werden naar Paramaribo overgebracht voor verhoor. Alexander overleed enige dagen na zijn ondervraging, vermoedelijk aan de gevolgen ervan. Slaven die bij een verhoor niet wilden meewerken, werden namelijk gemarteld. Ondanks zijn dood werd hij gestraft: het lijk werd met een paard naar het galgenveld gesleept, daar in vier stukken gehakt; de bovenste delen werden verbrand, de onderste aan de galg getimmerd, het hoofd werd op een paal gezet. Wat er met Hercules is gebeurd, is niet bekend.

In mei 1759 vertoonden zich opnieuw marrons op de plantage 'L'Esperance'. Uit de notulen van het Hof van Politie komt het volgende fragment.

'De slavin Juno is in haar eentje op de kostgronden aan het werk. Zij wordt daar aangesproken door Jupiter, een man die in 1757 met de marrons is meegegaan. Jupiter vraagt Juno een eindje met hem op te lopen. Als zij in de omgeving van de Bottelskreek komen, springen twee marrons te voorschijn, ook ex-slaven van *L'Esperance*; zij grijpen Juno vast en willen haar binden. De slavin bidt en smeekt de marrons haar niet onmiddellijk mee te nemen. Zij heeft nog een kind op de plantage. Zij belooft terug te keren, als zij dit kind mag ophalen. De marrons staan dit toe en Juno holt naar *L'Esperance*. Daar aangekomen rukt zij

haar kind uit de armen van de creolenmoeder en verdwijnt weer haastig. Enige slaven gaan haar echter achterna, vangen haar en brengen Juno naar de directeur. Daar vertelt zij, wat haar is overkomen. De directeur die aan de geslaagde list van verleden jaar denkt, laat Juno met haar kind de volgende morgen naar de Bottelskreek gaan, terwijl een aantal gewapende slaven haar volgt, maar de marrons hebben blijkbaar onraad bespeurd en zijn verdwenen. De slaven volgen hun pad en vinden de plaats, waar zij geslapen hebben. maar door het hoge water in de bossen verliezen zij het spoor spoedig.'

Het marrondorp Mopegron en de plantage *Bockensteyn*

In februari 1762 werden op de plantage 'Bockensteyn' aan de Boven-Cottica vijf marrons ontdekt. Eén van hen werd gevangen. Hij vertelde dat hij uit een dorp kwam dat op drie dagen afstand van de plantage lag. In het dorp leefden vierentwintig mannen, tien tot twaalf vrouwen en ongeveer elf kinderen. De vijf marrons waren door het opperhoofd erop uitgestuurd om na te gaan of een aanval op de plantages mogelijk was. De gevangen marron, Hazard genaamd, werd gedwongen als gids op te treden voor een burgerpatrouille die Mopegron, het marrondorp, wilde overvallen. In het archief van de Sociëteit van Suriname bevindt zich het verslag van deze veldtocht. Een fragment eruit volgt:

'De gevangen marron heet Hazard en men gebruikt hem als gids bij een burgerpatrouille naar het marrondorp. Op 17 februari 1762 vaart James Gourley met bij zich vijf blanken, vier negerschutters en negen lastdragers om tien uur van

